

infoblad
VELDWERKPLAATS

Herstel en uitbreiding van hardhoutooibos door spontane ontwikkeling

Inleiding

Vanuit Natura 2000 wordt gestreefd naar een uitbreiding van het areaal hardhoutooibos in Nederland. Het areaal hardhoutooibos in Nederland is nu erg klein en bijna verwaarloosbaar ten opzichte van het veel algemenere zachthoutooibos. Daarom is onderzocht welke mogelijkheden er zijn voor uitbreiding. Daarbij blijkt dat spontane ontwikkeling van enorme waarde is, omdat hiermee een grote variatie ontstaat. Niet alleen tussen rivieren, maar ook tussen verschillende zones langs dezelfde rivier. Zeldzame bosplanten krijgen weer een kans en de diversiteit en dynamiek in de vegetatie nemen toe. Goed nieuws dus, maar kun je er ook iets mee binnen de huidige beleidskaders?

Ooibos: waar hebben we het over?

Onder ooibos wordt al het bos verstaan van de buitendijkse gronden, inclusief mantels, zomen en bos-begeleidende ruigten. Het ooibos kan verdeeld worden in twee typen: hardhoutooibos en zachthoutooibos. Zachthoutooibos is algemeen voorkomend. Het bestaat voornamelijk uit wilgensoorten, de ondergroei bestaat uit moerasruigte en de structuur is

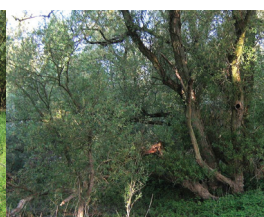
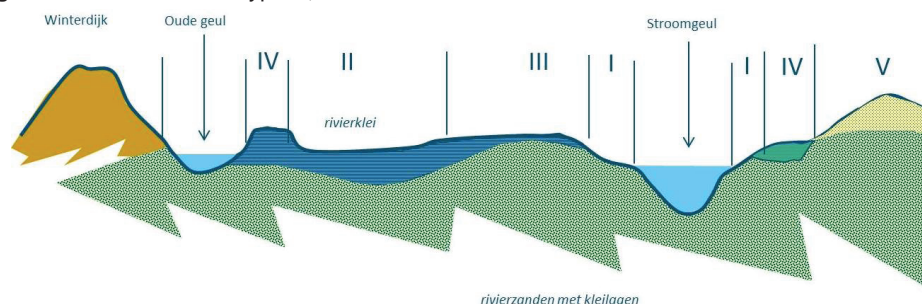
eenvoudig. Hardhoutooibos is veel zeldzamer: het komt nog enkele kleine plekken in Nederland voor en is ook daar slechts fragmentair ontwikkeld. De boomsoorten zijn onder andere gewone es, zomereik, veldiep en zwarte els. Op de bosbodem komen zeldzame planten voor, zoals de voorjaarshelmbloem, maartse viooltjes en – in de bosranden - de besanjelier. Het hardhoutooibos heeft ook een complexere structuur dan het zachthoutooibos. Ondanks de zeldzaamheid van het hardhoutooibos, zijn er wel volop kansen om dit bijzondere bostype verder te ontwikkelen.

Groeiplaatstypen als uitgangspunt

Wanneer we willen weten waar de kansen liggen voor ontwikkeling van hardhoutooibos, dan spelen groeiplaatstypen een belangrijke rol. In de zone langs de rivier kunnen vijf typen onderscheiden worden, op basis van de positie in het landschap, de overstromingsfrequentie en de grondwaterstand. Deze indeling in typen is redelijk gangbaar in het ooibosonderzoek (zie kader voor nadere uitleg). De ontwikkeling van hardhoutooibos is met name te verwachten op groeiplaatstype III, IV en V.

In de zone langs de rivier komen vijf groeiplaatstypen voor (van links naar rechts op de foto's):

- I. rivierstranden
- II. lage uiterwaardvlakten
- III. vochtige uiterwaardvlakten
- IV. hoge uiterwaardvlakten
- V. oeverwallen en rivierduinen

Uit dit soort randen kan zich ook hardhouthooibos ontwikkelen.

De ruimtelijke verdeling van deze typen verschilt per rivier. Daardoor verschillen ook de mogelijkheden voor ontwikkeling van verschillende natuurtypen per rivier. Vanuit het beleidskader Stroomlijn komen strikte eisen voort omtrent de breedte van de stroombaan die vanuit veiligheidsoverwegingen helemaal vrij moet zijn. Daarom valt die gehele baan af voor ontwikkeling van (hardhout)ooibos. Maar de groeiplaatstypen III, IV en V vallen vaak (gedeeltelijk) buiten de stroombaan. Hier liggen dus in principe volop kansen voor (spontane) ontwikkeling van het hardhouthooibos.

Meer hardhouthooibos: hoe pakken we dat aan?

Eén van de manieren om meer hardhouthooibos te krijgen, is door typische boomsoorten van het hardhouthooibos aan te planten. Echter, de soorten die daarvoor in het verleden in aanmerking kwamen, zitten nu in de problemen. Eik, iep en es doen het niet goed meer, beuk is geen optie. Wellicht bieden nieuwkomers uit het midden en zuiden van Europa uitkomst, maar daar is nu nog weinig over te zeggen. En als je gaat aanplanten, waar doe je dat dan?

Uit recent onderzoek is gebleken dat spontane ontwikkeling van hardhouthooibos over de gehele gradiënt van groeiplaatstypen kan plaatsvinden: vanuit zachthouthooibos, maar ook vanuit struweel of zelfs grasland. Belangrijk hierbij is dat ongestoorde ontwikkeling kan plaatsvinden en dat er niet teveel verruiging optreedt. De jonge fase is cruciaal voor soorten waarvan de zaailingen slecht tegen overstroming kunnen. Als ze de jeugdfase doorkomen, dan kunnen veel soorten later ook overstroming wel overleven. Zo kunnen ook eiken in hardhouthooibos voorkomen, ook op laaggelegen plekken! In het Boven-Rijndal is dit bijvoorbeeld hier en daar nog zichtbaar.

Beleid: meer hardhouthooibos en meer kwaliteit

De provincie Gelderland is actief bezig met het nadenken over de ontwikkeling van hardhouthooibos. Vanuit Natura 2000 ligt er een duidelijke doelstelling: het areaal hardhouthooibos moet uitgebreid worden en de kwaliteit moet verbeteren. Op dit moment ligt er 34 ha hardhouthooibos in het Rijntakkegebied. De provincie heeft allereerst gekeken welke knelpunten de Natura 2000 doelstelling in de weg zitten. Uit een analyse is gebleken dat het ooibos versnipperd is, relatief jong is en dat er

een zeer geringe omvang hardhouthooibos is. Daarnaast staat het ooibos en zeker de uitbreiding van ooibos onder druk door de hoogwaterveiligheidsfunctie van de Rijntakken. De provincie stelt daarom in haar concept beheerplan Natura 2000 Rijntakken voor om te komen tot boskernen in de stroomluwe delen van het winterbed van de rivier. De kernen bestaan uit een mozaïk van open plekken, struweel en opgaand bos. De kernen moeten de kans krijgen om oud te worden. De kernen kunnen voor een belangrijk deel gerealiseerd worden door het verplaatsen van bosnippers vanuit de stroombaan naar de boskernen in stroomluwe delen. Met name voor de hardhouthooibossen zal ook uitbreiding moeten plaatsvinden om aan de Natura 2000 doelstelling te voldoen.

De uitdaging ligt in de afstemming met hoogwaterveiligheid (Ministerie van I&M), maar ook met de omgeving. Het vraagt namelijk ook een omschakeling in het denken, bos maakt ook onderdeel uit van de uiterwaard.

Conclusie: er is ruimte genoeg...

De belangrijkste les uit het onderzoek is dat er ecologisch gezien ruimte genoeg is voor ontwikkeling van hardhouthooibos. Groeiplaatstype III, IV en V zijn volop aanwezig, ook buiten de zones die voor Stroomlijn vrij gehouden moeten worden. Het is zaak om de bestaande stukjes hardhouthooibos te koesteren, op andere plekken de kansen voor ontwikkeling te zien en te benutten, en dat alles in goed overleg tussen natuurbeheerders, beleidsmakers en -uitvoerders bij provincies en het Ministerie van I&M. Voor het hardhouthooibos liggen er zeker kansen die benut kunnen worden!

Er is nog volop ruimte voor spontane ontwikkeling!

Meer informatie

Deze Veldwerkplaats vond plaats op: 18 september 2014, in het gebied

Cortenoever bij Brummen

Spreekers: Gilbert Maas (Alterra), Jaap Ex (Provincie Gelderland) en Patrick Hommel (Alterra)

Excursieleider: Natalie van Dijk (Staatsbosbeheer)

Meer informatie: www.veldwerkplaatsen.nl en www.natuurkennis.nl

Tekst: Renske Terhürne, Patrick Hommel, Gilbert Maas, Jaap Ex

Beeld: Renske Terhürne, Patrick Hommel, Gilbert Maas

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen
0343-745250
info@vbne.nl
Twitter: @vbne_

De veldwerkplaatsen worden in opdracht van de VBNE georganiseerd door de Unie van Bosgroepen.

Veldwerkplaatsen
www.verldwerkplaatsen.nl
aanmelden@veldwerkplaatsen.nl